

కేంద్ర ప్రభుత్వం

భారతదేశం రాష్ట్రాలతో కూడిన యూనియన్. ఇందులో రెండు స్థాయిల్లో ప్రభుత్వాలుంటాయి. కేంద్రస్థాయిలో కేంద్ర ప్రభుత్వం, రాష్ట్రస్థాయిలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం. రెండింటి మధ్య అధికార పంపిణీ జరిగింది. ఇప్పుడు కేంద్రంలోని ప్రభుత్వ పాలన గురించి తెలుసుకుందాం.

కేంద్రంలో ప్రభుత్వ పాలన కోసం మూడు విభాగాలున్నాయి. అవి:

1. శాసన నిర్మాణ శాఖ,
2. కార్యనిర్వాహక శాఖ,
3. న్యాయశాఖ.

శాసన నిర్మాణ శాఖ :

రాజ్యాంగం ప్రభుత్వ నిర్మాణానికి అవసరమైన ప్రత్యేక శాసనాన్ని అందిస్తుంది. ప్రభుత్వ వ్యవహారాలు నడిపేందుకు, ప్రజల అవసరాలు తీర్చేందుకు అప్పటికప్పుడు శాసనాలు రూపొందించాల్సిన అవసరం ఉంటుంది. ఇందుకోసం రాష్ట్రస్థాయిలో శాసనసభలు, కేంద్రస్థాయిలో కేంద్ర శాసననిర్మాణ శాఖ లేదా పార్లమెంటు ఉన్నాయి.

కార్యనిర్వాహక శాఖ :

శాసన నిర్మాణ శాఖ శాసనాలు రూపొందిస్తుంది. వాటిని అమలుచేసే బాధ్యత కార్యనిర్వాహక శాఖది. ఉదా: ఉచిత నిర్బంధ విద్య కోసం శాసన నిర్మాణ శాఖ శాసనం చేస్తుంది. దానిని అమలుపరచాల్సింది కార్యనిర్వాహక శాఖ.

శాసన నిర్మాణ శాఖలో ఎక్కువ మంది ప్రజాప్రతినిధులు పాల్గొంటే, కార్యనిర్వాహక శాఖలో తక్కువ మంది ప్రజా ప్రతినిధులు పాల్గొంటారు.

మన దేశంలో కేంద్రస్థాయిలో కేంద్ర కార్యనిర్వాహక మండలి, రాష్ట్రస్థాయిలో రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక మండలి ఉన్నాయి.

న్యాయశాఖ :

శాసన నిర్మాణ శాఖ చేసిన శాసనాలు, కార్యనిర్వాహక శాఖ తీసుకున్న నిర్ణయాలు రాజ్యాంగబద్ధంగా ఉన్నాయో లేదో సమీక్షించేందుకు, పౌరుల హక్కులను పరిరక్షించేందుకు స్వయం ప్రతిపత్తిగల న్యాయవ్యవస్థను ఏర్పాటు చేశారు.

కేంద్ర కార్యనిర్వాహక శాఖ

కేంద్ర పరిపాలనను నిర్వహించేది కేంద్ర కార్యనిర్వాహక మండలి. కేంద్ర కార్యనిర్వాహక మండలిలో రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, ప్రధానమంత్రి నేతృత్వంలోని మంత్రిమండలి ఉంటుంది. రాజ్యాంగంలోని 5వ భాగంలో 53 నుంచి 78 వరకు ఉన్న అధికరణలు కేంద్ర కార్యనిర్వాహక శాఖ గురించి వివరిస్తాయి.

నామమాత్రపు, యదార్థ కార్యనిర్వాహకవర్గం :

భారత దేశంలో పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వ వ్యవస్థ కొనసాగుతోంది. ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా ప్రజలతో ఎన్నికైన ప్రభుత్వం కాబట్టి ఇందులో ప్రభుత్వం ప్రజలను బాధ్యతాయుతంగా పరిపాలించాలి.

ప్రభుత్వ వ్యవస్థలో రెండు రకాలైన కార్య నిర్వాహకులుంటారు. ఒకరు నామమాత్రంవారుకాగా, రెండోవారు యదార్థమైన వారు. రాజ్యాంగ రీత్యా దేశాధిపతి రాష్ట్రపతి. ప్రభుత్వ పాలన అంతా రాష్ట్రపతి పేరు మీద నడుస్తుంది. కానీ రాష్ట్రపతి తన అధికారాలు అన్నింటినీ స్వతంత్రంగా కాకుండా మంత్రిమండలి సలహాపైన చెలాయించాలి. కాబట్టి యదార్థ పాలనాధికారం ప్రధానమంత్రి నేతృత్వంలోని మంత్రి మండలికి ఉంటుంది. రాష్ట్రపతి అధికారం నామమాత్రంగా ఉంటుంది. అందువల్ల రాష్ట్రపతిని నామమాత్రపు కార్య నిర్వాహకుడిగా, మంత్రిమండలిని యదార్థ కార్యనిర్వాహకవర్గంగా పేర్కొంటారు.

భారత రాష్ట్రపతి

భారతదేశ అధ్యక్షుడిని రాష్ట్రపతి అంటారు. రాజ్యాంగరీత్యా భారత 'సార్వభౌమ - సామ్యవాద - లౌకిక - ప్రజాస్వామ్య - గణతంత్ర' రాజ్యానికి అధిపతి. దేశ ప్రథమ పౌరుడు. భారతజాతి గౌరవ ప్రతిష్ఠలకు, ప్రజల ఆశయాలకు, ఆకాంక్షలకు సంకేతం. పార్లమెంటరీ తరహా ప్రభుత్వం కాబట్టి రాష్ట్ర పతికి బ్రిటన్ లో మాదిరి నామమాత్ర అధికారాలున్నాయి.

అర్హతలు :

రాష్ట్రపతి పదవికి పోటీచేసే అభ్యర్థికి కింద పేర్కొన్న అర్హతలు ఉండాలి.

1. భారత పౌరుడై ఉండాలి.
2. కనీసం 35 ఏళ్ల వయసుండాలి.
3. లోక్ సభకు ఎన్నికయ్యేసభ్యుడికి ఉండే అర్హతలుండాలి.
4. కేంద్ర, రాష్ట్ర, స్థానిక సంస్థల్లో దేనిలోనూ లాభసాటి పదవిలో ఉండరాదు.

ఎన్నిక విధానం :

రాష్ట్రపతిని పరోక్ష పద్ధతిలో ఎన్నుకుంటారు. రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకునేందుకు ఒక ఎన్నికల గణం (ఎలక్టోరల్ కాలేజ్) ఉంటుంది.

ఎన్నికల గణంలోని సభ్యులు:

1. ఎన్నికైన పార్లమెంటు ఉభయసభల సభ్యులు
2. ఎన్నికైన రాష్ట్ర విధానసభ సభ్యులు

3. ఎన్నికైన డిల్లీ, పాండిచ్చేరి కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాల్లోని శాసనసభ సభ్యులు. 1992లో ఆమోదించిన 70వ రాజ్యాంగ సవరణ ప్రకారం డిల్లీ, పాండిచ్చేరి శాసన సభ్యులకు రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో అవకాశం కల్పించారు.

రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో ఎన్నికైన సభ్యులకు మాత్రమే అవకాశం ఉంటుంది. నామినేటెడ్ సభ్యులకు ఓటు హక్కు ఉండదు. అంటే లోక్ సభ, రాజ్యసభలో రాష్ట్రపతి నామినేట్ చేసిన సభ్యులకు, విధానసభల్లో గవర్నర్ నామినేట్ చేసిన సభ్యులకు రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో అవకాశం ఉండదు. రాష్ట్ర విధాన మండలి సభ్యులు రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో పాల్గొనరు.

❑ రాష్ట్రపతి ఎన్నిక విధానాన్ని రాజ్యాంగంలోని 55వ ప్రకరణ తెలియజేస్తుంది.

రాష్ట్రపతి ఎన్నిక విధాన లక్షణాలు :

❑ రహస్య బ్యాలెట్ ద్వారా జరుగుతుంది.

❑ నైపుత్తిక ప్రాతినిధ్య ప్రాతిపదిక మీద ఒక ఓటును బదిలీ చేసే పద్ధతి ప్రకారం ఎన్నుకుంటారు. ఎందరు అభ్యర్థులు పోటీచేస్తే అన్ని ఓట్లు ఓటరుకు ఇస్తారు. ఈ ఓట్లను ప్రాధాన్యాన్ని బట్టి ఉపయోగించాలి. ఒక అభ్యర్థి గెలవడానికి నిర్ణీత కోటాలో ప్రథమ ప్రాధాన్య ఓట్లు పొందాలి. ఏ అభ్యర్థికి నిర్ణీత కోటాలో ఓట్లు రాకుంటే రెండో రౌండ్ ఓట్ల లెక్కింపు నిర్వహించి, ద్వితీయ ప్రాధాన్యాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకుంటారు.

❑ ఓటర్ల ఓటు విలువ నిర్ధారించేందుకు నిర్ణీత సూత్రాలు పాటించాలి. ఉదా: రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో ఎం.ఎల్.ఎ. ఓటు విలువ సూత్రం

ఎం.ఎల్.ఎ. ఓటు విలువ =

$$\frac{\text{రాష్ట్రం మొత్తం జనాభా}}{\text{ఎన్నికైన మొత్తం ఎం.ఎల్.ఎ.ల సంఖ్య}} \times \frac{1}{1000}$$

ఎం.పి. ఓటు విలువ =

$$\frac{\text{దేశంలోని మొత్తం ఎం.ఎల్.ఎ.ల ఓటు విలువ}}{\text{ఎన్నికైన మొత్తం ఎం.పి.ల సంఖ్య}}$$

❑ 2001లో ఆమోదించిన 84వ రాజ్యాంగ సవరణ ప్రకారం- రాష్ట్రపతి ఎన్నికలో 2026 వరకు 1971 జనాభా లెక్కల గణాంకంలోని 'జనాభానే' పరిగణనలోకి తీసుకుంటారు.

❑ రాష్ట్రపతి పదవికి పోటీచేసే అభ్యర్థిని 'ఎన్నికల గణం'లోని 50 మంది సభ్యులు బలపరచాలి.

నామినేషన్ పత్రానికి రూ.15,000 డిపాజిట్ చెల్లించాలి.

❑ రాష్ట్రపతి ఎన్నికల రిటర్నింగ్ అధికారిగా ఒకసారి లోక్ సభ సెక్రటరీ జనరల్ ఉంటే, మరో సారి రాజ్యసభ సెక్రటరీ జనరల్ ఉంటారు.

❑ రాష్ట్రపతి ఎన్నికకు సంబంధించిన వివాదాలను సుప్రీంకోర్టులో మాత్రమే సవాలు చేయాలి. ఎన్నిక ఫలితాలు ప్రకటించిన 30 రోజుల్లోగా ఫిర్యాదు చేయాలి.

పదవీకాలం :

రాష్ట్రపతి 5 సంవత్సరాలు అధికారంలో ఉంటారు. రాష్ట్రపతి పదవి నిర్వహించిన వ్యక్తి లేదా నిర్వహిస్తున్న వ్యక్తి తిరిగి ఎన్నిసార్లైనా పోటీచేయవచ్చు. డాక్టరు రాజేంద్రప్రసాద్ తప్ప ఎవరూ రెండోసారి రాష్ట్రపతి పదవిని నిర్వహించలేదు.

1961లో ప్రధాని నెహ్రూ పార్లమెంటులో ఒక ప్రసంగంలో రెండు కంటే ఎక్కువసార్లు ఎవరూ రాష్ట్రపతి పదవి నిర్వహించకుండా సంప్రదాయాన్ని పాటించాలని చెప్పారు. ఇలా మన దేశంలో రెండు కంటే ఎక్కువసార్లు రాష్ట్రపతి పదవి నిర్వహించకపోవడం ఒక సంప్రదాయం.

❑ రాష్ట్రపతి తన పదవికి రాజీనామా చేయవచ్చు. ఈ రాజీనామా పత్రాన్ని ఉప రాష్ట్రపతికి అందజేయాలి.

ప్రమాణ స్వీకారం :

రాష్ట్రపతిగా ఎన్నికైన వ్యక్తి పదవిని స్వీకరించడానికి ప్రమాణం చేయాలి. భారత ప్రధాన న్యాయమూర్తి రాష్ట్రపతితో ప్రమాణం చేయిస్తారు.

❑ భగవంతుడి, మనస్సాక్షిగా రాష్ట్రపతి పదవీ బాధ్యతలను చిత్తశుద్ధితో నిర్వహిస్తానని, రాజ్యాంగాన్ని కాపాడతానని ప్రమాణం చేస్తారు.

రాష్ట్రపతి తొలగింపు :

రాజ్యాంగాన్ని ఉల్లంఘించినా, జాతి వ్యతిరేక కార్యకలాపాల్లో పాల్గొన్నా 61వ అధికరణ ప్రకారం రాష్ట్రపతిని తొలగించేందుకు మహాభియోగ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారు.

మహాభియోగ తీర్మానంలోని ముఖ్యాంశాలు :

❑ పార్లమెంటులోని రెండు సభల్లో ఏ సభలో అయినా మహాభియోగ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టవచ్చు. సభలోని మొత్తం సభ్యుల్లో $1/4$ వంతు తీర్మానంపై సంతకం చేయాలి.

❑ తీర్మానం ప్రతిపాదించిన 14 రోజుల తర్వాత ఆ తీర్మానంపై సభలో చర్చ జరుగుతుంది. సభలోని $2/3$ వంతు మెజారిటీ సభ్యులు (ప్రత్యేక మెజారిటీ) తీర్మానాన్ని ఆమోదించాలి.

¤ తీర్మానాన్ని రెండో సభకు పంపాలి. రెండో సభ స్వయంగాగాని లేదా దర్యాప్తు సంఘం ద్వారాగాని విచారిస్తుంది. ఈ దశలో రాష్ట్రపతికి తన వాదనను స్వయంగా లేదా ప్రతినిధి ద్వారా వినిపించుకునే హక్కు ఉంటుంది.

¤ అభియోగాలు వాస్తవమని నిరూపితమైతే తర్వాత రెండో సభలోని మొత్తం సభ్యుల్లో 2/3 వంతు సభ్యులు తీర్మానాన్ని ఆమోదిస్తే రాష్ట్రపతి పదవి నుంచి వైదొలగాల్సి వస్తుంది.

రాష్ట్రపతి వేతనం, నిలయం :

రాష్ట్రపతి వేతనాన్ని పార్లమెంటు నిర్ణయిస్తుంది. ప్రస్తుతం రాష్ట్రపతి వేతనం రూ. 1,50,000.

¤ రాష్ట్రపతికి న్యూఢిల్లీలోని రాష్ట్రపతి భవన్ అధికార నివాసం.

¤ ఈ కట్టడ నిర్మాణ వాస్తుశిల్పులు- ఎడ్విన్ లూటియన్స్, హెర్బర్ట్ బెకర్.

¤ రాష్ట్రపతికి హైదరాబాద్, సిమ్లాలో కూడా ప్రత్యేక నివాసాలు ఉన్నాయి.

ప్రత్యేక రక్షణలు :

రాష్ట్రపతి తన పదవీ విధి నిర్వహణలో ఏ న్యాయస్థానానికి జవాబుదారీ కాదు. రాష్ట్రపతిని అరెస్టు చేయరాదు. క్రిమినల్ కేసులు పెట్టరాదు.

SmartPrep.in

